

14ο Πανελλήνιο Συνέδριο Δικηγορικών Συλλόγων

Σέρρες 19-22 Απριλίου 2019

«ΔΙΚΗΓΟΡΟΙ και ΚΟΙΝΩΝΙΑ»

Εισηγητής: Αθανάσιος Ζούπας, Πρόεδρος Δικηγορικού Συλλόγου Πατρών

A. Δικηγόροι και αδύναμες/ευπαθείς κοινωνικές ομάδες:

Συμβολή στην αντιμετώπιση προβλημάτων.

Προβόπο παροχή νομικών υπηρεσιών από τους Δικηγορικούς Συλλόγους.

B. Συμβουλευτική δικηγορία και Νομική Βοήθεια (Legal Aid).

I. Σύμφωνα με το διεθνές και το ευρωπαϊκό δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα κράτη **πρέπει να εγγυώνται σε όλους**, το δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη καθώς και το δικαίωμα αποκατάστασης, όταν παραβιάζονται τα δικαιώματά τους. Χωρίς το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη, ένα θύμα δεν μπορεί να ασκήσει τα δικαιώματά του ή να επανορθώσει τη βλάβη που έχει υποστεί.

Ειδικότερα στα άρθρα 8 και 10 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο άρθρο 6 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ και στο Άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη, το οποίο αποτελεί αναφαίρετο και θεμελιώδες ανθρωπινό δικαίωμα.

Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνεπώς έχει επηρεάσει το διεθνές δίκαιο καθώς και τα εθνικά συντάγματα και τις πολιτικές των κρατών κι αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της δημόσιας τάξης ανά τον κόσμο. Στο δικό μας Σύνταγμα το άρθρο 5 παρ. 1 ορίζει: **«Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια».**

Η πρόσβαση λοιπόν στη δικαιοσύνη αποτελεί θεμέλιο και της Ελληνικής έννομης τάξης και αφορά το δικαίωμα των πολιτών να επιδιώξουν την επίλυση των διαφορών τους με δίκαιο και αντικειμενικό τρόπο. Παρά το γεγονός ότι η συνταγματική και νομοθετική κατοχύρωση του δικαιώματος είναι σε γενικές γραμμές αδιαμφισβήτητη, μια σειρά από εμπόδια καθιστούν την ουσιαστική προστασία πλημμελή.

Για πολλούς ανθρώπους το κόστος προσφυγής στη δικαιοσύνη είναι πολύ υψηλό. Πρόκειται για όσους ανήκουν στις λεγόμενες **ευπαθείς, ευάλωτες και ειδικές ομάδες πληθυσμού**. Ως τέτοιες ονομάζονται εκείνες οι ομάδες του πληθυσμού που έχουν **περιορισμένη ή καθόλου πρόσβαση** σε κοινωνικά και δημόσια αγαθά και δυσκολεύονται ή αδυνατούν σε πολλά επίπεδα και σε διάφορους τομείς να έχουν ποιότητα ζωής (π.χ. στέγη, εργασία, εκπαίδευση, κοινωνική ασφάλιση κ.ά.). Πρόκειται κυρίως για αστέγους, ανέργους/μακροχρόνια άνεργους, άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ), πάσχοντες (σοβαρά παθολογικά προβλήματα, ψυχικές ασθένειες), αποφυλακισμένους, χρήστες και πρώην χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών, άτομα από θρησκευτικές ή πολιτισμικές μειονότητες, κακοποιημένες γυναίκες, θύματα εμπορίας (trafficking), πρόσφυγες, μετανάστες, πληγέντες από θεομηνίες και φυσικές καταστροφές κ.λ.π.

Τα κράτη παρέχουν κάποια μορφή νομικής συνδρομής, με την οποία το κράτος είτε συνεισφέρει στην αμοιβή δικηγόρου, είτε ορίζει δικηγόρο που θα εκπροσωπήσει το θύμα. Προκειμένου να προσδιορισθεί ποιος δικαιούται νομική συνδρομή, ορισμένα κράτη μέλη ελέγχουν την οικονομική δυνατότητα, ενώ άλλα εξετάζουν τις πιθανότητες επιτυχίας μιας υπόθεσης. Σε άλλα (ΗΠΑ) παρέχεται νομική βοήθεια μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις π.χ. όταν το άτομο κινδυνεύει με φυλάκιση.

Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι στην Ευρώπη τονίζουν συνεχώς το δικαίωμα όλων πρόσβασης στη δικαιοσύνη. **Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη προϋποθέτει την πρόσβαση σε δικηγόρο.**

Τα κράτη πολλές φορές αδυνατούν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους και να καλύψουν επαρκώς τις ανάγκες της κοινωνίας σε κάποιους τομείς (υγεία, νομική βοήθεια κ.λ.π.) και επιβοηθητικά με το έργο τους καθίσταται αναγκαία από διάφορες κοινωνικές επιχειρήσεις, οργανισμούς, δικηγορικούς συλλόγους κ.α. η pro bono παροχή υπηρεσιών.

II. Το Pro bono προέρχεται από τη λατινική φράση pro bono publico (για το γενικό καλό) και χρησιμοποιείται για επαγγελματική εργασία που παρέχεται οικειοθελώς και χωρίς πληρωμή. Σε αντίθεση με τον παραδοσιακό εθελοντισμό, είναι μια υπηρεσία που χρησιμοποιεί τις συγκεκριμένες δεξιότητες και γνώσεις των επαγγελματιών για να παρέχει υπηρεσίες σε εκείνους που δεν μπορούν να τους πληρώσουν.

Η νομική βοήθεια pro bono δεν είναι η ίδια με τη "νομική βοήθεια", η οποία ορίζεται ως κάθε μορφή νομικής συνδρομής σε οικονομικά αδύναμα άτομα που διοργανώνεται από το κράτος ή το δικηγορικό γραφείο και χρηματοδοτείται από το κράτος. **Η "βοήθεια pro bono" είναι οποιαδήποτε μορφή νομικής συνδρομής που παρέχεται από δικηγόρους ή δικηγορικά γραφεία δωρεάν** σύμφωνα με την κοινωνική ευθύνη ή παρόμοιες πολιτικές και η παροχή των οποίων δεν οργανώνεται ούτε χρηματοδοτείται από το κράτος.

Εκτός από την βοήθεια pro bono που παρέχεται από δικηγόρους, δικηγορικές εταιρίες και δικηγορικά γραφεία, σε πολλά κράτη τέτοιες πρωτοβουλίες αναλαμβάνονται και από άλλες οντότητες, όπως π.χ. ΜΚΟ ή δημόσιες υπηρεσίες και κοινοβουλευτικά γραφεία (Πολωνία), οργανώσεις κοινωνικής πρόνοιας (Γερμανία), κέντρα ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Ισλανδία), εκκλησία κ.λ.π.

Στην Αυστρία το 49% περίπου όλων των επιχειρήσεων (συμπεριλαμβανομένων των δικηγόρων) συμμετέχουν σε εργασίες pro bono. Οι δραστηριότητες pro bono γίνονται συνήθως με τη μορφή χρηματοδότησης διάφορων κοινωνικών σχεδίων και αυτές οι δωρεές ή συνεισφορές εκπίπτουν από το φορολογητέο εισόδημα σε κάποιο βαθμό.

Μέχρι στιγμής, στις περισσότερες χώρες οι δραστηριότητες pro bono απαλλάσσονται οποιασδήποτε φορολογικής υποχρέωσης. Συχνά υπάρχει κάποια απαλλαγή από τον ΦΠΑ (Νορβηγία, Σλοβενία) καθώς και η δυνατότητα κατανομής του κόστους των υπηρεσιών pro bono για τη μείωση του φορολογητέου εισοδήματος (Λιθουανία), αλλά αυτή η δυνατότητα δεν είναι πάντοτε σαφής.

Στη Γερμανία το φορολογικό καθεστώς καθορίζεται από την αρχή και με ακρίβεια: για εξωδικαστικές αγωγές, οι δικηγορικές εταιρίες μπορούν να επιλέξουν να εργαστούν pro bono από την αρχή μιας εντολής. Σε αυτή την περίπτωση, δεν υπάρχουν φορολογικές υποχρεώσεις για την επιχείρηση ή τον πελάτη. Εάν η επιχείρηση επιλέξει να χρησιμοποιήσει υπηρεσίες pro bono για

φορολογικές παροχές (φορολογικές ελαφρύνσεις για δωρεά σε είδος), τότε θα πρέπει να δημιουργηθεί ένα τιμολόγιο και το ποσό που τιμολογήθηκε να δοθεί στο φιλανθρωπικό ίδρυμα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλές απαντήσεις σε έρευνες που έχουν γίνει υπογραμμίζουν ότι οι δικηγορικές εταιρείες παρέχουν τη βοήθεια pro bono είτε ως κοινωνική δραστηριότητα, είτε ως εκδήλωση της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, χωρίς ωστόσο να έχουν στις περισσότερες περιπτώσεις εγγυημένα οφέλη από το νόμο, έχουν μόνο διαφημιστική διάσταση.

Δεν υπάρχουν απολύτως επίσημες στατιστικές σχετικά με το πόσο υψηλό είναι το μερίδιο της βοήθειας pro bono στην αγορά νομικών υπηρεσιών. Πιθανότατα η έλλειψη στατιστικών οφείλεται στο γεγονός ότι η δραστηριότητα pro bono δεν ρυθμίζεται σε εθνικό επίπεδο και όταν συμβαίνει, παρέχεται σε εθελοντική βάση από μεμονωμένους δικηγόρους και δικηγορικά γραφεία.

Σε έρευνα που έχει γίνει ανάμεσα σε πολλά κράτη, για την Ελλάδα αναφέρεται ότι: η πλειονότητα των δικηγόρων που παρέχουν βοήθεια pro bono δεν διαφημίζουν την υπηρεσία τους, κυρίως επειδή η παροχή βοήθειας pro bono είναι μέσα στον πολιτιστικό και δεοντολογικό κώδικα. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει άλλο "όφελος" εκτός από εκείνο της ηθικής ικανοποίησης.

Μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση από τις πληροφορίες που συλλέγονται είναι οι θετικές επιπτώσεις της pro bono εργασίας. Παραδείγματος χάριν στη Σουηδία, η εργασία pro bono σε δικηγορικά γραφεία έχει δείξει πολύ θετικά αποτελέσματα μεταξύ των μελών του προσωπικού, καθώς τους δίνει προσωπική ικανοποίηση και υπερηφάνεια για το έργο τους.

Σημαντική πτυχή είναι και η εμπειρία του προσωπικού. Πολλές δικηγορικές εταιρίες προσπαθούν να επωφεληθούν από τη δυνατότητα να προσφέρουν στους νέους τους εργαζόμενους την απαραίτητη πρακτική για να γίνουν δικηγόροι (3 δικαστικές υποθέσεις είναι απαραίτητες και μερικές φορές δύσκολο να γίνουν στις μεγάλες δικηγορικές εταιρίες στο εξωτερικό).

Άλλα παραδείγματα της επίδρασης της εργασίας pro bono στους υπαλλήλους των νομικών εταιρειών περιλαμβάνουν μεγαλύτερη ικανοποίηση από την εργασία και κίνητρα, ανάπτυξη επαγγελματικών και προσωπικών δεξιοτήτων και ευκαιρίες δικτύωσης (Γερμανία).

Παρεμπιπτόντως να τονίσω την αντίφαση από τη μία να αναγνωρίζεται το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη ως αναφαίρετο και θεμελιώδες και από την άλλη να επιβάλλεται ΦΠΑ 24% στις δικηγορικές υπηρεσίες στην Ελλάδα, το οποίο λειτουργεί ως δυσανάλογο και επαχθές αντிகίνητρο για την πρόσβαση των οικονομικά αδύναμων πολιτών στη Δικαιοσύνη. Πρέπει να καταλάβει η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, ώστε η μεταχείριση των δικηγορικών υπηρεσιών, να αντιμετωπιστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο σύμφωνα με τις βασικές αρχές του ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού, που κατοχυρώνει το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, ισότιμα για όλους τους πολίτες, ανεξαρτήτως της οικονομικής τους δυνατότητας. Στο πλαίσιο αυτό θεωρείται εύλογο οι δικηγορικές υπηρεσίες να απαλλαγούν από τον ΦΠΑ.

Κατόπιν των ανωτέρω θεωρώ ότι:

1. Στα πλαίσια της εκστρατείας για pro bono παροχή δικηγορικών υπηρεσιών οι δικηγορικοί σύλλογοι πρέπει να υπενθυμίσουν στις κυβερνήσεις, ότι η πρόσβαση στη δικαιοσύνη για όλα τα άτομα είναι ανθρώπινο δικαίωμα και ότι αυτές (οι κυβερνήσεις) έχουν πρωταρχική ευθύνη να υλοποιήσουν και να προστατεύσουν αυτό το ανθρώπινο δικαίωμα μέσω μέτρων, όπως η νομική

βοήθεια που χρηματοδοτείται από το κράτος, όπως υπογραμμίζεται στο άρθρο 10 της Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, Παράγραφος 3, στοιχείο δ) του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, άλλες σημαντικές διεθνείς, περιφερειακές και εθνικές πράξεις, καθώς και το ψήφισμα περί νομικής συνδρομής που ενέκρινε το Συμβούλιο το 1996.

Πρώτα από όλα λοιπόν **πρέπει οι κυβερνήσεις να διαθέτουν επαρκείς πόρους**, ώστε να καταστεί δυνατή η παροχή νομικής βοήθειας για την κάλυψη των κρίσιμων νομικών αναγκών των φτωχών, των μειονεκτούντων και των περιθωριοποιημένων και για να μην χρησιμοποιηθούν οι νομικές υπηρεσίες pro bono ως δικαιολογία για τη μείωση της νομικής βοήθειας που χρηματοδοτείται από το δημόσιο.

2. Στο Εθνικό μας Δίκαιο δεν υπάρχουν πλαίσια για pro bono παροχή νομικών υπηρεσιών. Ούτε στον Κώδικα Δικηγόρων προβλέπεται. Αντίθετα απαγορεύεται η παροχή δωρεάν νομικών υπηρεσιών. Ο Δικηγόρος εκτός από επαγγελματίας είναι και λειτουργός της δικαιοσύνης. Η μη ύπαρξη pro bono δεν συνάδει με αυτή την ιδιότητα του δικηγόρου, ως συλλειτουργού της Δικαιοσύνης. Θεωρώ ότι πρέπει να θεσμοθετηθεί και να επιτραπεί αρχικά στους δικηγόρους η κατ' εξαίρεση pro bono παροχής υπηρεσιών ιδίως σε περιπτώσεις που τα Διοικητικά Συμβούλια των Δικηγορικών Συλλόγων, κρίνουν ότι είναι απαραίτητες προς ενημέρωση ή άμεση αντιμετώπιση ανεξέλεγκτων καταστάσεων σε περιπτώσεις θεομηνιών, φυσικών καταστροφών, εκρήξεων μεταναστευτικών ροών κ.λ.π.

3. Η σημασία και η πρακτική της νομικής υπηρεσίας pro bono θα πρέπει να τονιστεί και να προωθηθεί στη νομική εκπαίδευση και πρακτική, καθιστώντας ευκαιρίες pro bono ένα μέρος των ακαδημαϊκών ή πρακτικών προγραμμάτων για φοιτητές της Νομικής και δίνοντας πίστωση σε δικηγόρους που συνεχίζουν τη νομική εκπαίδευση ή εργάζονται σε αυτό πεδίο.

4. Οι δικηγορικοί σύλλογοι όταν υπάρξει το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο, πρέπει να προωθήσουν και να στηρίξουν τις προσπάθειες για pro bono παροχή νομικών υπηρεσιών και να εμποδίσουν με οποιονδήποτε τρόπο την αποτροπή της παροχής αυτής της υπηρεσίας. Επιπλέον, οι κυβερνήσεις θα πρέπει να βοηθήσουν και **να ενθαρρύνουν την παροχή νομικής υπηρεσίας pro bono, μέσω μέτρων όπως η απαλλαγή τους από οποιαδήποτε φορολογική ή ασφαλιστική υποχρέωση.** Γενικά πρέπει να διατηρηθεί και ενισχυθεί η θετική τάση δέσμευσης των δικηγόρων στην κοινωνική δραστηριότητα και ταυτόχρονα να αποκλειστεί η πιθανότητα αρνητικής επιρροής της βοήθειας pro bono στην αγορά νομικών υπηρεσιών.

Εν κατακλείδι όμως θα ήθελα να πω ότι στην pro bono παροχή νομικών υπηρεσιών εμφανίζονται ως ευαίσθητοποιημένες χώρες το Ηνωμένο Βασίλειο και οι Η.Π.Α. αντίθετα με την Ελλάδα η οποία φαίνεται ότι υστερεί σε αυτόν τον τομέα. Όμως δεν μπορώ να δεχθώ τα αποτελέσματα των στατιστικών, γιατί είναι παραπλανητικά. Ο Αμερικάνος δικηγόρος είναι απρόσιτος. Η συμβουλή του πληρώνεται πολύ ακριβά. Οπότε χρησιμοποιείται η pro bono από μεγάλες εταιρίες, οι οποίες συνήθως χρησιμοποιούν κυρίως αυτό τον θεσμό για διαφημιστικούς λόγους. Αντίθετα στην Ελλάδα η πραγματικότητα είναι, ότι τις συμβουλές (κακώς βέβαια) τις μοιράζουμε αφιλοκερδώς όχι μόνο στα γραφεία μας αλλά ακόμα και σε κάθε κοινωνική εκδήλωση. Και χωρίς να υπάρχει κάποιος θεσμός pro bono, τριάντα (30) Δικηγόροι, μέλη του Δ.Σ. Πατρών στο πλαίσιο των δράσεων της Επιτροπής και του Πανελλήνιου Δικτύου Δικηγόρων Εθελοντών της Ολομέλειας των Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδος, παρείχαν βοήθεια σε 340 Σύριους πρόσφυγες που είχαν εγκατασταθεί στον προσφυγικό σταθμό της Μυρσίνης. Και μάλιστα σε μία περίοδο κρίσης που οι ίδιοι οι Δικηγόροι αντιμετώπιζαν και αντιμετωπίζουν πρόβλημα επιβίωσης καλύπτοντας μάλιστα τα έξοδα εξ ιδίων.

III. Η συμβουλευτική δικηγορία είναι ένα τμήμα της σύγχρονης δικηγορίας το οποίο κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος. Αφορά κυρίως ενέργειες πριν την προσφυγή στο Δικαστήριο. Αντικείμενο της είναι η νομική συμπαράσταση κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων, η παροχή νομικών συμβουλών, η παράσταση κατά την υπογραφή των συμβάσεων, η σύνταξη γνωμοδοτήσεων κ.λ.π. Ενεργεί προληπτικά και αποτρεπτικά προς αποφυγή δημιουργίας δυσμενών τετελεσμένων καταστάσεων και συνεπεία αυτών, χρονοβόρων και πολυδάπανων δικαστικών αγώνων.

Η παροχή νομικών συμβουλών ανέκαθεν αποτελούσε έργο του Δικηγόρου. Άλλωστε και ο παλιός κώδικας των δικηγόρων προέβλεπε αμοιβή για παροχή συμβουλών. Ο καινούριος κώδικας καθιέρωσε και την χρονοχρέωση. **Προϋπόθεση για την ανάλογη ανταμοιβή της είναι η ανάδειξη της αξίας της Συμβουλευτικής Δικηγορίας.** Πρέπει ο πολίτης να πειστεί για την αξία της συμβουλευτικής (προληπτικής) δικηγορίας, ώστε να είναι διατεθειμένος και αποφασισμένος να την ανταμείψει ανάλογα. Εδώ έγκειται και το θέμα.

Δεν πιστεύω ότι πρέπει να προστεθεί κάτι στον Κώδικα ή να προβλεφθεί νομοθετικά. Εναπόκειται στους Δικηγορικούς Συλλόγους με ενέργειες και δράσεις να προβάλλουν στους πολίτες την χρησιμότητα της συμβουλευτικής δικηγορίας, η οποία δρα προληπτικά. Αλήθεια για παράδειγμα πόσοι εγγυητές απευθύνθηκαν στον δικηγόρο τους για την υπογραφή η όχι μιας σύμβασης εγγύησης; Όλοι απευθύνονται στο δικηγόρο τις παραμονές του πλειστηριασμού. Πρέπει να καλλιεργηθεί η νοοτροπία στους πολίτες ότι όπως πχ μία μεγάλη εταιρία, επιχείρηση ή άλλος οργανισμός δεν υπογράφει ένα έγγραφο, χωρίς να το έχει ελέγξει η νομική της υπηρεσία, έτσι πρέπει να πράττει και ο πολίτης που συνήθως είναι και το αδύναμο μέρος. **Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι πρέπει λοιπόν να στρέψουν το ενδιαφέρον τους στην ενημέρωση της κοινωνίας προτάσσοντας τα οφέλη της πρόληψης και την αξία της προληπτικής συμβουλευτικής Δικηγορίας.**

Το στενό πεδίο εφαρμογής του νόμου για τη νομική βοήθεια (ν.3226/2004), έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 6 παρ. 3 γ' της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), η οποία κυρωθείσα με το ν. 2319/1957 και το ν.δ.53/1974 κατέστη εσωτερικό δίκαιο με υπερνομοθετική ισχύ (άρθ. 28 του Συντάγματος), ούτε συμβιβάζεται με τη νομολογία του ΕΔΔΑ. (Επί αυτού του ζητήματος έχει εκδοθεί και η ΑΠ944/2005 σύμφωνα με την οποία ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα στη διασυνήγορο υπεράσπισή του και σε περίπτωση που δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώσει συνήγορο, να του παρασχεθεί αυτός δωρεάν, όταν τούτο ενδείκνυται από το συμφέρον της δικαιοσύνης).

Κατά συνέπεια πρέπει η νομική βοήθεια να περιλαμβάνει και **το διορισμό συνηγόρου για την παροχή νομικών συμβουλών** είτε για την εν γένει ενημέρωση προς αποφυγή δημιουργίας των προυποθέσεων μελλοντικής διένεξης είτε για τη διευθέτηση της διαφοράς πριν αυτή εισαχθεί ενώπιον Δικαστηρίου.

Επίσης είναι ανάγκη ο θεσμός της Νομικής Βοήθειας **να επεκταθεί στο στάδιο της προδικασίας ακόμα και στην προκαταρκτική εξέταση,** καθότι και ο "ύποπτος" πρέπει να έχει νομική βοήθεια, αφού οι εξηγήσεις που δίνει σε αυτό το στάδιο έχει μεγάλη σημασία για την πορεία της υπόθεσης.

Πέραν τούτου, πρέπει να καταργηθεί ο απαράδεκτος αποκλεισμός αλλοδαπών προσώπων από τον θεσμό της νομικής βοήθειας παρά τη σαφή αντίθεση της σχετικής διάταξης προς την συνταγματική αρχή της ισότητας, την αρχή της δίκαιης δίκης και ειδικότερα τη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 3 στοιχ. γ' ΕΣΔΑ καθώς και τις επανειλημμένες σχετικές καταδίκες της χώρας μας από το ΕΔΔΑ.

IV. Κλείνοντας θα ήθελα να αναφερθώ στο όρο εταιρική κοινωνική ευθύνη (Corporate Social Responsibility), ο οποίος αναφέρεται στις ενέργειες των επιχειρήσεων που αποσκοπούν στη συμβολή αντιμετώπισης κοινωνικών ζητημάτων. Ενόψει του ότι υπάρχουν οντότητες οι οποίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με το κοινωνικό σύνολο μέσα στο οποίο δραστηριοποιούνται, επηρεάζοντας και επηρεαζόμενες από τα δεδομένα της εποχής και του χώρου δράσης τους, γίνεται δεκτό **ότι οφείλουν να αναγνωρίζουν αντίστοιχα την ευθύνη που τους αναλογεί απέναντι στην κοινωνία και το περιβάλλον, να σέβονται δηλ. τις αρχές και τις αξίες που χαρακτηρίζουν τον πολιτισμό μας** (τον σεβασμό προς τον άνθρωπο -την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την παροχή ίσων ευκαιριών, τον σεβασμό στο περιβάλλον που κληρονομήσαμε και την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής).

Στο πλαίσιο αυτό **τόσο οι Δικηγόροι ατομικώς όσο και οι δικηγορικές εταιρίες λειτουργώντας στα πλαίσια της κοινωνικής ευθύνης τους, έχουν υποχρέωση (κάτω από προϋποθέσεις) να παρέχουν νομική συνδρομή (legal aid), όπως και δωρεάν (pro bono) υπηρεσίες σε κάποιες περιπτώσεις, πρακτική που είναι αρκετά διαδεδομένη σε πολλές χώρες.**

Ο ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΖΟΥΠΑΣ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ Δ.Σ. ΠΑΤΡΩΝ